

ประวัติความเป็นมา

ตำบลดพระประโทนนำชื่อมาจากวัดพระประโทน มีตำนานเล่ากันว่า มีพราหมณ์ตระกูลหนึ่ง เรียกว่า "โตนพราหมณ์" มาจากอินเดียมาค้าขายในสุวรรณภูมิแล้วตั้งรกรากอยู่ที่นี้ได้นำ "ทะนันทอง" ที่ใช้ดวงพระบรมสารีริกธาตุมาด้วย ต่อมาทำวศรีสิทธิชัยพรหมเทพผู้สร้างเมืองนครชัยศรี ได้ขอทะนันทองจากพราหมณ์ตระกูลนี้แต่ได้รับการปฏิเสธเพื่อไปแลกพระบรมสารีริกธาตุซึ่งทำสัญญา กับลังกาไว้แต่ก็ขโมยมาจนได้แล้วนำมาบวรุไว้ที่พระปฐมเจดีย์จึงเรียกชื่อตำบลดตามตระกูลพราหมณ์โตนต่อมา เป็น พระประโทน

สถานที่ตั้ง

วัดพระประโทนเจดีย์ ตั้งอยู่ริมถนนเพชรเกษมฝั่งเหนือ ตำบลดพระประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม มีเนื้อที่ 74 ไร่ 6 งาน 88 ตารางวา อยู่ห่างจากองค์พระปฐมเจดีย์ไปทาง ตะวันออกประมาณ 4 กิโลเมตร พระประโทนเจดีย์เป็นโบราณสถานที่ใหญ่โต ยังปรากฏซากเนินใหญ่อยู่กลางวัด และมีผู้สร้างปราสาทซ้อนขึ้นบนยอดเนินรอบ ๆ เป็นปราสาทมีบันไดขึ้นไปยังองค์ปราสาท ซึ่งสูงจากพื้นดินประมาณ 20 เมตร รอบเจดีย์มีต้นพิกุลใหญ่ปลูกห่างกันเป็นระยะร่มรื่นมาก เมื่อขึ้นไปบนเจดีย์จะสามารถชมจังหวัดนครปฐมได้โดยรอบ ขณะนี้บริเวณวัดพระประโทนได้เปลี่ยนแปลงจากเดิมมาก เมื่อมีถนนเพชรเกษมตัดผ่าน ทำให้ที่ดินของวัดถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งอยู่ทางใต้ของถนนเป็นย่านการค้าและอุตสาหกรรม ส่วนฝั่งที่ตั้งของวัด

ก็ได้เป็นสถานที่ ราชการส่วนหนึ่ง คือ ที่ตั้งโรงเรียนวัดพระประโทน ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนครปฐม ใกล้วิทยาลัยเทคนิคไปทางด้านตะวันออก มีเจดีย์เก่าแก่เจดีย์หนึ่ง เรียกว่าเจดีย์จุลประโทน ปักหลักฝังแต่ยังเหลือซากให้เห็นจนทุกวันนี้ประวัติของวัดพระประโทนเจดีย์นี้ตามตำนานเล่าสืบกันมาว่า ตำบลประโทน เป็นที่อยู่ของพราหมณ์ตระกูลหนึ่ง เรียกว่า "โตนพราหมณ์" เข้าใจว่าพราหมณ์ตระกูลนี้มาจากอินเดียมาทำการค้าขายในสุวรรณภูมิแล้วตั้งรกรากอยู่ที่นี้ พราหมณ์ตระกูลนี้ได้นำ "ทะนานทอง" ที่ใช้ดวงพระบรมสารีริกธาตุมาด้วย ได้สร้างเรือนหินเป็นที่เก็บรักษาทะนานทอง และยังมีเรือนหินอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งอยู่ริมถนนเพชรเกษมทางด้านทิศเหนืออีกิโลเมตรที่ 53 - 54 เป็นโบราณสถานที่มีซากปักหลักฝัง มีกองอิฐขนาดใหญ่เป็นเนินสูงกว่าระดับ 2 - 3 วา

เมื่อสมัยรัชกาลที่ 6 ได้มาสร้างตำหนักส่วนราชฤดีที่ใกล้วัดพระประโทนไดชนอิฐหักเศษปูนมาถมทำถนน ที่ตัดจากนครปฐมไปสู่ตำหนักวัดพระประโทนเป็นจำนวนมาก ตามตำนานเล่าว่าเมื่อ พ.ศ. 1133 ท้าวศรีสิทธิชัยพรหมเทพ ผู้สร้างเมืองนครชัยศรีได้ขอทะนานทองจากพราหมณ์ตระกูลนี้เพื่อจะส่งไป แลกเปลี่ยนกับพระบรมสารีริกธาตุ จากพระเจ้าแผ่นดินลังกาจำนวนหนึ่งทะนานแต่ได้รับการปฏิเสธ เพราะถือเป็นของสูงศักดิ์สิทธิ์ที่เหลืออยู่อย่างเดียวที่บรรพบุรุษนำข้ามทะเลมาจากอินเดีย ท้าวศรีสิทธิชัยได้ทำสัญญากับทางลังกาไปแล้ว และต้องการพระบรมสารีริกธาตุมา จึงยกทรัพย์สินไปแย่งเอาทะนานทองมาจนได้ และส่งไปลังกาเพื่อแลกพระบรมสารีริกธาตุตามสัญญา หลังจากนั้น ท้าวศรีสิทธิชัยได้สร้างพระปฐมไสยาสน์องค์หนึ่ง ใหญ่ยาวมหิมา หรือจะเป็นพระปฐมเจดีย์ไม่แน่ชัด แล้วนำพระบรมสารีริกธาตุมาบรรจุไว้เมื่อพุทธศักราชล่วงได้ 1199 พรรษา พระเจ้ากัวรรณดิศราชเจ้าเมืองละโว้ได้ก่อพระเจดีย์ล้อมเรือนศิลาที่บรรจุทะนานทองแล้ว ให้นำมาว่า พระประโทนเจดีย์เจดีย์องค์นี้สูง 50 เมตร ฐานสี่เหลี่ยมกว้างด้านละ 60 เมตร ก่อเพิ่มเติมสมัยรัชกาลที่ 4 ต่อมาเกือบ 100 ปีมานี้ องค์สถูปเจดีย์ชำรุดทรุดโทรมลง หลวงกรมการ (พ่วง) และนางวัง กรมการ (พริ้ง) สุวรรณรัตน์ได้สร้างยอดและทะนานจำลองขึ้นที่กรุงเทพฯ ส่วนพระเขี้ยวแก้วนั้นสร้างจำลองและอัญเชิญมาจากลังกาครั้งพระเจ้าปญชฎางค์ เสด็จไปราชการที่เมืองลังกา ท่านทั้งสองรักใคร่กับพระองค์มากจึงขอพระเขี้ยวแก้วมาให้

ขณะนี้ประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถพระประโทณเจดีย์เป็นของคู่มา กับองค์พระปฐมเจดีย์ จากหลักฐานเอกสารเรื่องพระประโทณเจดีย์เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2513 หม่อมเจ้าสุภัทรดิศดิสกุลทรงบรรยายให้คณะโบราณคดีว่าได้ ค้นพบศิลปทวารวดีที่เมือง นครปฐมเป็นอันมากซึ่งแสดงถึงการได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะอินเดียแบบคุปตะ และหลังคุปตะ แต่ตัวเมืองถึงค้นไม่พบ ต่อเมื่อมีการศึกษาจากภาพถ่ายทางอากาศก็สันนิษฐานว่าเมืองโบราณ ที่นครปฐมนั้นตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของพระปฐมเจดีย์ ในปัจจุบันคือตั้งอยู่บริเวณพระประโทณเจดีย์นี้เองมีเจดีย์ พระประโทณเป็นศูนย์กลางส่วนพระปฐมเจดีย์นั้นอยู่นอกเมืองเพราะเป็น ศาสนาสถานซึ่งต้องการความสงบเงียบ ท่านกล่าวว่าที่เมืองสมัยทวารวดีซึ่งนครปฐมอยู่ตรงนี้ นั้นเพราะได้ค้นพบร่องรอยมีคูล้อมรอบตัวเมืองรูปไข่ ทุกวันนี้โบราณสถานแห่งนี้มีนักท่องเที่ยว และนักศึกษามาชมเสมอทุกปีจะมีงานนมัสการพร้อมๆ กับงานนมัสการพระประเจดีย์เจ้าอาวาส องค์ปัจจุบันและคณะกรรมการวัดได้พยายามปรับปรุงปฏิสังขรณ์ ตกแต่งบริเวณวัดด้วยต้นไม้ ถนนหนทางดูสะอาดตาเป็นระเบียบยิ่งขึ้น เพราะเล็งเห็นความสำคัญอันจะนำมา ซึ่งความสุข ทางใจแก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดนครปฐมอย่างยิ่ง

สภาพทั่วไปของตำบล :

ตำบลพระประโทนอยู่ห่างจากอำเภอเมืองนครปฐมประมาณ 2.5 กม.

พระประโทนเจดีย์ เป็นเจดีย์ที่มีความสำคัญและมีชื่อเสียงเลื่องลือ เป็นที่ปรากฏตั้งแต่สมัยโบราณ จากอมตะวรรณกรรมของสุนทรภู่ ได้บรรยายตำนานเกี่ยวกับพระประโทนเจดีย์ ไว้ในนิราศ พระประطم-พระประโทน ตอนหนึ่งว่า

เอาพานทองรองประสูติพระบุตรา
กระทบหน้าแต่น้อยน้อยเป็นรอยพาน
พอไหวทวยร้ายกาจไม่พลาดเปลื้อง
ผู้ใดเลี้ยงลูกน้องจะพลอยผลาญ
พญากงส่งไปให้นายพราน
ทิ้งที่ธารน้ำใหญ่ยังไม่ตาย
ยายหอมรู้จู้ไปเอาไปเลี้ยง
แกร่รักเพียงลูกรักไม่หักหาย
ใครถามไถ่ไม่แจ้งให้แพร่พราย
ลูกผู้ชายชื่นชิตสู้ปิดบัง
ครั้นเติบโตใหญ่ได้วิชาตะปะขาว

แกเป็นชาวเชิงพนมอาคมขลัง
รู้ผูกหญ้าพยนต์มนต์จิ้งง
มีกำลังลือฤทธิ์พิสดาร
พญากลงมาจับก็รับรบ
ติดกระทบทัพย่นถึงชนสาร

ฝ่ายท้าวพ่อมรณาพญาพาน
จึงได้ผ่านพบผดุงกรุงสุพรรณ
เข้าหาพระมเหสีเห็นมีแผล
จึงเล่าแต่ความจริงทุกสิ่งสรรพ
เธอรู้ความถามไถ่ได้สำคัญ
ด้วยครวญนั้นคนเขารู้ทุกคน
ครั้นถามไถ่ยายหอมก็ยอมผิด
ด้วยปกปิดปฏิเสธด้วยเหตุผล
เธอโกรธฆ่ายายนั้นวายชนม์
จึงให้คนก่อสร้างพระปราสาทประโทน

ตามนิยายปรัมปรากล่าวถึงมูลเหตุการสร้างพระประโทนเจดีย์นี้ว่า พญาพาน ได้สร้างขึ้นโดยมี
เรื่องว่า เมื่อพญากลงได้ครองเมืองศรีวิชัย คือ เมืองนครปฐมในปัจจุบันนี้ สืบต่อจากพระเจ้าสิกา
ราชผู้เป็นพระราชบิดาแล้ว ต่อมาได้พระราชบุตรประสูติแต่พระมเหสีองค์หนึ่ง โหรได้ถวายคำ
พยากรณ์ พระราชกุมาร ว่าจะเป็นผู้มีบุญญาธิการมาก จะได้ครองราชสมบัติ เป็นกษัตริย์ต่อไป
ในภายหน้า แต่ว่าพระราชกุมารนี้จะกระทำพิศุฆาต คือ ฆ่าพ่อ เมื่อพญากลงได้ทราบดังนั้น จึง
รับสั่งให้ราชบุรุษ พา พระราชกุมารไปฆ่าทิ้งเสียในป่า ราชบุรุษจึงนำไปทิ้งไว้ที่ป่าไผ่ ที่ไร่ของยาย
หอม ยายพรมไปพบพระราชกุมาร จึงเก็บมาเลี้ยงไว้ แต่ยายพรมมีลูกหลานมาก จึงยกพระราช
กุมารให้ยายหอมไปเลี้ยงไว้ ยายหอมได้เลี้ยงพระราชกุมาร แล้วนำไปให้เจ้าเมืองราชบุรีเลี้ยงเป็น
บุตรบุญธรรม แต่เมืองราชบุรีเป็นเมืองขึ้นของเมืองศรีวิชัย อยู่ภายหลังพระราชกุมารเติบโตขึ้น
ได้แข็งเมืองไม่ยอมส่งบรรณาการ และได้ทำรบกับพระยาangkong จนได้ชนช้างกัน เมื่อฆ่าพญากลง
สำเร็จแล้วได้เข้าเมืองศรีวิชัย เวลานั้นพระมเหสีของพญากลงซึ่งเป็นพระชนนีของพญาพาน ยังมี

พระชนม์อยู่ กล่าวกันว่ารูปโฉมสวยงาม พญานาคคิดอยากได้เป็นมเหสี ได้เสด็จเข้าไปที่ตำหนัก เทพดาได้แปลงเป็นแพะบ้าง บ้างก็แปลงเป็นแมวแม่ลูกอ่อน นอนขวางบันไดปราสาทอยู่ เมื่อ พญานาคข้ามสัตว์ทั้งสองนั้นไป สัตว์จึงพูดกับแม่ว่าท่านเห็นเป็นใครจางานจึงข้ามไป แม่ตอบลูก ว่า นับประสาอะไรกับเราเป็นสัตว์ใครจางาน แต่มารดาของท่าน ท่านยังจะเอาเป็นเมีย พญานาค ได้ฟังดังนั้นก็ประหลาดพระทัยนัก จึงทรงตั้งอธิษฐานว่า ถ้าพระมเหสีของพระยาภคเป็นพระ มารดาของเราจริงแล้ว ขอให้บ้านมหลังออกจากกันทั้งสองข้างให้ปรากฏ ถ้าไม่ใช่พระมารดาของ เราก็ขออย่าให้บ้านมไหลออกมาเลย พญานาคตั้งอธิษฐานแล้ว บ้านมได้หล่นออกมาจากกันเป็น ที่ประจักษ์แก่สายตา พญานาคจึงได้ไต่ถาม ได้ความว่าเป็นพระมารดาจริงแล้ว ก็ทรงดื่มกิน น้ำนม และทรงทราบว่าเป็นพระราชาบิดา จึงโกรธยายหอมว่า มิได้บอกให้ตนทราบว่าเป็น บุตรใคร จนได้ทำบาปถึงฆ่าพ่อ แล้วได้ไปเรียกยายหอมมา แล้วจับยายหอมฆ่าเสีย คนทั้งปวงจึง เรียกพระราชากุมารว่า พญานาค เพราะไม่รู้จักคุณคนก็มี เรียกพญานาคเพราะเมื่อเวลาเกิดนั้น พระพัศตร์กระทบพานทองเป็นแผลก็มี เมื่อพญานาคฆ่ายายหอมแล้ว รู้สึกเสียพระทัย ว่าฆ่าผู้มี พระคุณเสียแล้วอีกคนหนึ่ง จึงได้ถามสมณพราหมณาจารย์ว่าจะทำอย่างไร จึงจะล้างบาปใน การฆ่าพระราชาบิดาและฆ่ายายหอม ผู้ที่ได้เลี้ยงตนมาแต่เยาว์วัย พระสงฆ์ก็ได้ถวายพระพรว่า ให้สร้างเจดีย์สูงแค่นกเขาเห็น จึงได้สร้างพระปฐมเจดีย์ขึ้นเพื่อล้างบาปที่ฆ่าพ่อ และสร้างพระ ประโทมเจดีย์ขึ้นเพื่อล้างบาปที่ฆ่ายายหอม ตั้งแต่นั้นมา

ตามตำนานที่กล่าวมา รู้สึกเป็นนิยายพื้นเมืองที่ได้เล่าต่อกันมาเพื่อเป็นเครื่องเชื่อมโยงเรื่องราวให้ ปะติดปะต่อกัน นับว่าเป็นประโยชน์ดีอยู่ในตำนานพระอารามหลวง ยังได้เขียนบอกชื่อผู้ที่สร้าง วัดประโทมเจดีย์ และวัดพระปฐมเจดีย์ว่า พญานาคเป็นผู้สร้าง แต่จะเป็นผู้ใดสร้างนั้น เมื่อไม่ ปรากฏหลักฐานทางจดหมายเหตุ นักโบราณคดีจึงสันนิษฐานว่าผู้สร้างต้องเป็นกษัตริย์ ที่ทรง ศักดานุภาพ และมีศรัทธาแก่กล้าในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก จึงได้สามารถสละทรัพย์ มหาศาลถึงเพียงนี้ได้

อาณาจักรทวารวดี (พ.ศ. 1100-1800)

หลักฐานทางโบราณคดี ศิลปจารึก จดหมายเหตุ พงศาวดาร ตำนาน นิยายพื้นบ้าน ทราบว่าดินแดนที่เป็นจังหวัดนครปฐมปัจจุบัน เมื่อพันกว่าปีมาแล้ว มีอาณาจักรที่รุ่งเรือง เป็นชุมชนขนาดใหญ่ ซึ่งคนสมัยหลังเรียกอาณาจักรนี้ว่า อาณาจักรทวารวดี พ.ศ. 11-18 เมืองเหล่านี้อยู่ใกล้ทะเลและติดต่อกันโดยอาศัยเส้นทางน้ำ กล่าวได้ว่า อาณาจักรทวารวดี เป็นเมืองเอกที่มีความรุ่งเรือง อุดมสมบูรณ์ สะดวกแก่การขนส่ง ติดต่อกับเมืองอื่นๆ โดยใช้ทางแม่น้ำนครชัยศรี และทางทะเล เชื่อว่า เมืองทวารวดี เป็นเมืองขนาดใหญ่ มีผังเป็นไขและมีคูล้อมรอบ มีพระปรางค์เป็นจุดศูนย์กลาง ของเมือง และพระปฐมเจดีย์ ตั้งอยู่นอกเมืองออกไปทางด้านทิศตะวันตก ศาสนาสถานต่างๆ มี อายุไกลถึง พุทธศตวรรษที่ 11

ศาสนสถานทางพุทธศาสนาสมัยทวารวดีที่ปรากฏร่องรอยเหลือแต่เพียงฐาน ส่วนใหญ่ หลายสิ่ง ได้พังทลายหายไป (วัดพระเมรุ และเจดีย์จุลปะโทน จ.นครปฐม) เห็นเป็นซากฐานอาคารขนาดใหญ่ก่อด้วยอิฐ สิ่งที่เหลือในพบในปัจจุบันสภาพเจดีย์ในสมัยทวารวดี ถูกกาลเวลาทำลายลง เหลือให้เห็นเพียงซาก ไม่ว่าจะเป็นที่ วัดหน้าพระเมรุ และองค์พระปฐมเจดีย์องค์เดิม ที่จำลองไว้ ที่ พระปฐมเจดีย์องค์ปัจจุบัน

อิฐคือ วัสดุที่นิยมใช้ในการก่อสร้าง ส่วนผสมของอิฐเป็นแกลบอยู่มาก ขนาดที่ใหญ่ถึง 30 x 15 ซม. และ ยึดติดกันด้วยเทคนิคเฉพาะ โดยใช้ดินเนื้อละเอียดผสมยางไม้เป็นเทคนิคในการเชื่อมอิฐเข้าด้วยกัน รอบฐานเจดีย์ที่วัดพระประโทนและวัดพระเมรุ เป็นรูปปฐมนั้นเป็นซาดก ในพระพุทธรูปสลักด้วยศิลา เป็นพระนั่งห้อยพระบาท ทั้งหมดภายหลังองค์หนึ่ง คือ พระศิลาขาว อายุในพุทธศตวรรษที่ 11-13 ซึ่งต่อมาถูกย้ายมาประดิษฐานที่พระปฐมเจดีย์ ทางทิศใต้